

บรรณานุกรม

- ก.ศ.ร. กุหลาบ กฤษณานนท์. มหามุขมาตายนกกว่าด้วยลำดับวงศ์ตระกูลขุนนางไทยทั้งสิ้น
ในแผ่นดินสยาม. พระนคร: โรงพิมพ์สยามประเภท ร.ศ. 124.
- _____. ประวัติย่อตามลำดับตำแหน่งยศ อรรคมหาเสนาบดี และเสนาบดีจตุรสดมภ์
หรืออธิบดี ผู้รับตำแหน่งเสนาบดีกรมหรือกระทรวง 6 แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ ใน
ระหว่าง 138 ปี มี 113 ตำแหน่ง, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ในงานศพของขุน
ขจรภารา, 2482. (ตามฉบับพิมพ์ปี 2461)
- กนก วงษ์ตระหง่าน. มติทางการเมืองไทยในปรากฏการณ์ของสังคมไทย กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- กนก วงษ์ตระหง่าน. "วัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย" เอกสารการสอนชุดวิชา
วิวัฒนาการทางการเมืองไทย กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช, 2533
- กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ. เทศนาพระราชประวัติและพงศาวดารกรุงเทพฯ. พระนคร:
กองวิชาการ กระทรวงธรรมการ, 2481.
- กรมศิลปากร. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานบรรจุกศพ คุณพ่อไต้ล้ง พรประภา 4 กันยายน 2511
- _____. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, 2516
- _____. พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, 2516
- _____. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับปรับปรุง. แปลและเรียบเรียงโดย
สมศรี เอี่ยมธรรม, กรุงเทพมหานคร, 2522
- _____. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พระนคร: สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, 2507
- _____. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: ป.นิศ
นาคะการพิมพ์. 2506
- _____. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาสมัย พันจันทน์มาศ (เจิม) กับพระเจ้าพรหมดิพนธ์ (จาก)
และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา,
2507

- _____ . พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์เป็น
อนสรณ์ในงานฉาบกิจศพ นางสงวน นพวงศ์ ณ ออยุธยา 27 พฤศจิกายน, 2503.
- _____ . ประชุมพงศาวดาร เล่ม 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.
- _____ . ประชุมพงศาวดาร เล่ม 21. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.
- _____ . ประชุมพงศาวดาร เล่ม 22. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511.
- _____ . ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 34. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.
- _____ . ประชุมพงศาวดาร เล่ม 38. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512.
- _____ . ประชุมพงศาวดาร เล่ม 39. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2521.
- กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาค 40. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2484
- _____ . ประชุมพงศาวดาร เล่ม 49. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513.
- _____ . ประชุมพงศาวดาร เล่ม 65. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ในงานฉาบกิจศพ
นางสงวน นพวงศ์ ณ ออยุธยา ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2503.
- _____ . ประชุมพงศาวดาร ภาค 70. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2484.
- _____ . ราชสกุลวงศ์. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์เป็นอนสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายสนั่น บดินทร์พันธุ์ ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส 27 มกราคม 2512,
โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2512.
- ขจร สุขพานิช. ฐานันดรไพร่. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมนิติศาสตร์แห่งประเทศไทย,
2519.
- _____ . "ฐานันดรไพร่" ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518.
- คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารจีน. ความสัมพันธ์ทางการทูต
ระหว่างไทยจีน พ.ศ. 1825-2345. แปลจากเอกสารทางราชการจีน,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2523.
- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, สำนักงานนายกรัฐมนตรี. เรื่องทรงตั้งเจ้า
ประเทศราชกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานนายกรัฐมนตรี,
2514.
- _____ . สำนักงานนายกรัฐมนตรี. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2514.

คณะกรรมการประมวลเอกสาร, คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.

ชีวิตและผู้คน 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัทการพิมพ์, 2525.
ควอริช เวลส์ (แต่ง). การปกครองและการบริหารไทยสมัยโบราณ. แปลโดย กาญจณี

สมเกียรติกุล และยุพา ชุมจันทร์, กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.

"คำปฤกษาตั้งข้าราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1" วชิรญาณวิเสศ
เล่ม 3 ปีกุนพฤศก 1249.

"คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด". ใน พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวง
ประเสริฐอักษรนิติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515.

"คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม". แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี. ปีที่ 3
ฉบับที่ 1 (มกราคม 2512).

_____ . แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม, 2513).

"คำนำประชุมพงศาวดาร ภาค 3". ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 3 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
คุรุสภา 2506.

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. บุคคลชั้นนำ : โครงสร้างอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2513.

จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยามไทยลาวและมอญและลักษณะของชื่อชาติ.

กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, 2519.

_____ . สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร:
เจริญวิทย์การพิมพ์, 2527.

จุลจักรพงศ์. พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, 2517.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม. พระนคร :
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย 2510.

_____ . พระราชประวัติ และพระราชนิพนธ์บางเรื่อง. พระนคร: พิมพ์ในงานศพพระองค์เจ้า
ประดิษฐาสารี, 2505.

_____ . ทรงนิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดารกับเรื่องพระราชประเพณีการตั้ง
พระมหากษัตริย์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516.

- เรื่องจดหมายความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2482.
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. เล่ม 2 ตอน 2 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2495.
- พระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอกรมหลวงนรินทรเทวี. พระนคร: พิมพ์ในงานพระเมรุกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช, 2459
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในทบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ภาคที่ 2 หมวดพระราชประเพณีโบราณสมเด็จพระศรีสุรินทรบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า โปรดให้พิมพ์เป็นมิตรผลิ ขึ้นปีใหม่ ปีมะเมีย พ.ศ. 2474, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ พระจันทร์, 2473.
- พระราชประวัติและพระราชนิพนธ์บางเรื่อง. พระนคร: พิมพ์ในงานพระศพพระองค์เจ้าประดิษฐาสารี, 2505.
- จดหมายเหตุพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1. (คัดจากฉบับเจ้าพระยาภาณุวงศ์ มหาโกษาธิบดี, พ.ศ. 2451 (ฉบับพิมพ์ดีด).
- เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ราชาธิราช. (ฉบับหอสมุดแห่งชาติ) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2512.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. บ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รุ่งเรืองสาส์น, 2529.
- เฉลิม อยู่เวียงชัย. "ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชสมัยกรุงธนบุรี" ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. เอกสารรวบรวมผลงานจากการสัมมนาทางวิชาการเรื่องประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 1 วิทยาลัยนครศรีธรรมราช, 25-28 มกราคม 2521, กรุงเทพมหานคร: สยามการพิมพ์, 2521.
- ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนท. ม.ร.ว. อภินิหารรัชกาลที่ 1. พระนคร: สำนักพิมพ์ประมวลสาส์น, 2516.
- ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยก่อนศตวรรษที่ 25. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์, 2523.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. รัฐ. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- ชิมอง เดอ ลาลูแบร์. จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์เล่ม 1. แปลโดยสันต์ ท. โกมลบุตร กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2510.

ญาดา ประภาพันธุ์. ระบบเจ้าภาชีนายอากรสมัยกรุงธนฯ ยุคต้น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524.

ณรงค์ พ่วงพิศ. "ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยสมัยกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310-2394)" ใน ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ. เอกสารการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2529.

ณัฐวุฒิ สกฤษสงคราม. 29 เจ้าพระยา. พระนคร: 2509.

_____. "นครศรีธรรมราชสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. เอกสารรวบรวมผลงานจากการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 1 ณ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช 25-28 มกราคม 2521, กรุงเทพมหานคร, สยามการพิมพ์, 2521

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ไทยรบพม่า. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515.

_____. พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (เล่ม 2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516.

_____. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: 2505.

_____. ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2514.

เดอะ แบล้. บันทึกความทรงจำของบาทหลวงเดอะแบล้เกี่ยวข้องกับชีวิต และมรดกกรรมของ ก้องสตันซ์ฟอลคอน. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2508.

ตรี อมาตยกุล (รวบรวม). รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช. พระนคร: พิมพ์ในงานศพ เจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ นิต, 2505.

"ตำราแบบแผนธรรมเนียมในราชสำนัก". ใน ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515.

แถลงงานประวัติศาสตร์. เอกสารโบราณคดี ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2512)

_____. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม, 2513)

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2505.

- _____ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์พระจันทร์ 2474.
- _____ . พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ครุสภา, 2503.
- _____ . ลำดับสกุลเก่าบางสกุล ภาคที่ 3. (สกุลแจกอหมัด), พระนคร: พิมพ์ใน
งานศพ เจ้าพระยาราชศุภมิตร, 2473.
- ทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา. "พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนา
กรุงรัตนโกสินทร์". ใน พระราชกรณียกิจกับการพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์. สำนักงาน
เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2527.
- ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. "ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" รายงานการ
สัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. ครั้งที่ 1 ณ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช
25-27 มกราคม 2528, กรุงเทพฯ ; กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2521.
- ธรรมปริชา, พระยา. ไตรภูมิโลกวิณัจฉกถา. (ไตรภูมิฉบับหลวง) เล่ม 1 กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ครุสภา, 2520.
- _____ . ไตรภูมิโลกวิณัจฉกถา. ฉบับที่ 2, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ครุสภา,
2521.
- ธรรมธิเบศ, เจ้าฟ้า. ประวัติและพระนิพนธ์ร้อยกรอง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลป
บรรณาการ, 2513.
- อัครศักดิ์ อายุวัฒน์. ราชสกุลจักรีวงศ์ และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ฉบับสมบูรณ์ (ตอนต้น). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งพัฒนา, 2515.
- นราธิประพันธ์พงศ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมพระ. พงศาวดารนม้า. เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ครุสภา, 2505.
- ณรงค์ พ่วงนิค. "ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น
(พ.ศ.2310-2394)" ใน ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ. เอกสาร
การสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2529.
- นาฏวิภา ชลิตานนท์. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2524.

นรินทร์เทวี, กรมหลวง. จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทร์เทวี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ : พื้นฐานทางเศรษฐกิจ" ใน สายธารแห่งความคิด. ชาคritt ชุ่มวัฒนะ และอุกฤษณ์ ปัทมานันท์ (บรรณาธิการ), พิมพ์โดยคณะกรรมการจัดกิจกรรมทางวิชาการ ฉลองอายุ 60 ปี อาจารย์ คุณวรุณญา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา 2532.

_____. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

_____. การเมืองสมัยพระนารายณ์. เอกสารหมายเลข 11, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

_____. "ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา" ใน รวมปาฐกถาจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2521.

_____. วัฒนธรรมกรรมนิกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์. เอกสารวิชาการหมายเลข 20 เพื่อประกอบการสัมมนา ในหัวข้อเรื่องสองทศวรรษรัตนโกสินทร์ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 3-5 กุมภาพันธ์ 2525.

_____. "นครศรีธรรมราชในอาณาจักรอยุธยา" ใน อยู่เมืองไทย รวมบทความทางสังคมการเมืองเพื่อเป็นเกียรติแก่ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ในโอกาส 60 ปี สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.

_____. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2529.

_____. ปากไก่อและใบเรือ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2527.

บรรเจิด อินทจันทร์ยง (รวบรวม). พงศาวดารกระซิบ. กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น, 2521.

บรรพต วีระสัย และ เฝิญญา ศรีสุวรรณ. สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

บำรุง สุวรรณรัตน์ และชัคคี เอกเพชร. วรรณกรรมสังคมและการเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คนกลุ่มใหม่, 2523.

ประชาภิจักรจักร, พระยา. พงศาวดารโยนก. พระนคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2504.

ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1. เล่ม 1-3, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2529.

ประมวลหลักฐานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช. พระนคร: พิมพ์ในงานศพ นางชื้อกาญจนะศัพท์, 2482.

ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา. ภาคที่ 1, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2511.

ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนาน พุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2514.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

_____ . เล่ม 10 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

_____ . เล่ม 39 พระนคร: โรงพิมพ์หงส์, 2470.

_____ . เล่ม 40 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512.

"ประชุมพงศาวดารภาคที่ 2". ประชุมพงศาวดาร. เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

_____ . ภาคที่ 3 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

_____ . ภาคที่ 65 (พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ) พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2512.

ประชุมสุภาคติฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ผ่านฟ้าวิทยา, 2508.

ประยูร พิศนาคะ. สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานหอสมุดกลาง 09, 2516.

ประวัติและพระนิพนธ์ร้อยกรอง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2513.

ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. "สภาพสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ระหว่าง พ.ศ. 2325-2398" ใน สังคมไทย 200 ปี. ณรงค์ พ่วงนิศ และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ (บรรณาธิการ) กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526.

ปิยนาด ขุนนาค. "ระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์" เอกสารการสอนชุดวิชาวิวัฒนาการการเมืองไทย. สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

- บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาตระกูลขุนนาง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิเศษ, 2520.
- พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. ราชาธิราช. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2512.
- พระราชประวัติและพระราชนิพนธ์บางเรื่อง. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ในงานพระศพพระองค์เจ้าประดิษฐาสารี, 2505.
- พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัณ จาตุรนต์.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับพระจักรพรรดิองค์ (จาต). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2506.
- พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515.
- พระราชพงศาวดารกรุงสยาม. พระนคร: โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ จ.ศ. 1225.
- พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับปริตธิมิวเซียม. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507.
- "พระนามโอรสธิดาในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท". ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 13. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507.
- พระยาสิทธิ. ไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515.
- พิทยาลาภฤทธิยากร, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น. พระนุกฤษฎอดฟ้าจุฬาลงกรณ์ ทรงปรับปรุงบ้านเมือง. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ในงานอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ เฉลียว ขุนนาค วันที่ 7 พฤศจิกายน, 2513.
- พิทยาลาภฤทธิยากร, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น. เรื่องพระบาทสมเด็จพระนุกฤษฎอดฟ้าจุฬาลงกรณ์ ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525.
- พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. สามกรุง. พระนคร: สำนักพิมพ์ชัยฤทธิ, 2495.
- เพ็ญศรี ตึก และปิยนารถ ขุนนาค. ประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2524.
- ไพฑูริย์ มิกุล. การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสาน 2436-2453. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2517.
- ไพฑูริย์ มิกุล. ประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรี. (แปลจากเขียนหลง ฮวา เล่มที่ 94) ม.ป.ป.
- ไพโรจน์ เกษมณกิจ (แปล). เอกสารของครอฟอร์ด. มปป.

- พรศักดิ์ ม่องแผ้ว. "การศึกษารัฐศาสตร์ แนวทางอำนาจ" เอกสารการสอนชุดวิชา หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์น้ำก้างการพิมพ์, 2527.
- พริ้ง ชั่วส์ อุตาร์ท. ศาสนากับสังคมเอเชีย. แปลโดยบัณฑิต อ่อนคำ และเสรี พงศ์พิศ, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคสดีไทย, 2524.
- ภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ราชินิกุลรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ: พิมพ์ในงานพระศพ พระองค์เจ้าประพันธ์ราไพ 2476.
- ณัฐบดินทร์ ปาเลแก้ว. เล่าเรื่องกรุงสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506.
- มิลินทปัญหาฉบับพิศดาร. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2516.
- โมรกุลมนตรี, พระยา. เจกอะหมัก. พิมพ์งานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดาอ่อน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส, พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, 2512.
- ยีน ชาร์ป (เขียน). อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคมสัน หตะแพทย์ (แปล), ไนศาล วงศ์วรสิทธิ์ (บรรณาธิการแปล). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- ลาลูแบร์. ราชอาณาจักรสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2510.
- วันรัตน์, สมเด็จพระ. (แต่งมคอ). สังคดียวงศ์พงศาวดารเรื่องสังคายนานพระธรรมวินัย พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์) แปลเป็นภาษาไทย คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนจัดพิมพ์ถวายเป็นบรรณาการ โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมลเถระ) วัดพระเชตุพน วันที่ 1 เมษายน 2521.
- วันวลิต (เขียน). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182. แปลโดย วนาครี สามนเสน กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2523.
- วิเชียร ณ นคร และคณะ. นครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, 2521.

วิทยา สุจริตชนารักษ์. "ข้อเสนอเกี่ยวกับความคิดเรื่องอำนาจในสังคมไทย กับการวิเคราะห์ การเมืองไทย" ใน สังคมศาสตร์กับการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ และวรรณกรรม. ชูสิทธิ์ สุชาติ (บรรณาธิการ) เอกสารทางวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2528.

วิรุฐ ประกายคารา. สังคมไทยปัจจุบันยังคงเป็นกึ่งเมืองศักดินา กึ่งเมืองขึ้น. (ไม่ปรากฏ ที่และปีที่พิมพ์).

ศรีสัชชาลัยบตี, พระยา. ประมวลหลักฐานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช. พระนคร: พิมพ์ใน งานศพนางชื้อ กาญจนะศัพท์, 2482.

สงบ ส่งเมือง และทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. "ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงธนบุรีกับหัวเมืองนคร ศรีธรรมราช" ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. เอกสาร รวบรวมผลงานจากการสัมมนาทางวิชาการเรื่องประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 1 ณ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช 25-28 มกราคม 2521, กรุงเทพมหานคร, สยามการพิมพ์, 2521.

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. รวมปาฐกถาจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521.

สโมสรรัฐสภา. พระราชวงศ์จักรีกับประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยอักษร, 2526.

สมมตอมรพันธ์, กรมพระและสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ. เรื่องตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์. พระนคร: พิมพ์ในงานศพท่านน้อย เปาโรหิตย์, 2474.

สมมตอมรพันธ์, กรมพระ. เรื่องตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์. จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงชูชาติ กำภู ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส 1 ธันวาคม 2512, พระนคร: โรงพิมพ์ สำนักนายกรัชมุนตรี, 2512

สมบัติ จันทรวงศ์. "วิวัฒนาการของอุดมการณ์ชาติไทย ข้อเสนอเบื้องต้น" เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ความเป็นไทยที่ควรดำรงไว้. สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, เมื่อวันที่ 26-27 มีนาคม 2529.

สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมทวนิช. ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2524.

สมานมิตร วิทยอภิบาลกุล. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชาวใต้, 2524.

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527.
- สิบลอง พรหมบุญ. ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย. แปลโดย กาญจณี ละอองศรี, กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2525.
- แสงสุรีย์ ลดาวัลย์. พระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักพิมพ์เลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2520.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- สุวิทย์ อิศราสวัสดิ์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองไทยตั้งแต่รัชสมัย สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชถึงสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2310.2394). เอกสารอัดสำเนาเสนอ คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2525.
- เสถียร คุณโสภณ. ประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2520.
- อดิน ระพีพัฒน์ (แต่ง). สังคมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ : พ.ศ. 2325-2416. แปลโดย ประกายทอง ลิริสุข และพรรณิ สรวงบุญมี บรรณาธิการโดย นันท อ่อนคำ, กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, 2521.
- อนุสรสิทธิกรรม, หลวง (บัว ณ นคร). "พงศาวดาร นครศรีธรรมราช" ประชุมพงศาวดาร. ภาคที่ 53 เล่ม 3 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2514.
- อาคม นพิชยะ. "บทวิจารณ์รายงานเรื่อง ข้อเสนอเกี่ยวกับความคิดเรื่องอำนาจในสังคมไทย กับการวิเคราะห์การเมืองไทย" ใน สังคมศาสตร์ กับการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ และวรรณกรรม ชูสิทธิ สุชาติ (บรรณาธิการ) เอกสารทางวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยศรีเชียงใหม่, 2528.
- . "แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์" ใน ศรีรามเทพนคร รวมบทความว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น. อาคม นพิชยะและ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2527.
- อุทิศ จิงนิพนธ์สกุล. วิวัฒนาการเศรษฐกิจไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2528.

วิทยานิพนธ์

- เกษม ประสมพงศ์. "แนวพระบรมราชโบายทางการเมืองและการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ. 2325-2352" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2527.
- เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา. "สภาพการค้าของไทยระหว่าง พ.ศ. 2325-2398" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.
- ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. "การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราช มลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411)" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2515.
- นันทิยา สว่างวุฒิชธรรม. "การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2325-2448)", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- นิตยา วงศ์วิวัฒน์. "พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.
- บุญรอด แก้วกันหา. "การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411)" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- ปริศนา ศิรินาม. "ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศราชในหัวเมืองลานนาไทย" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, 2516.
- มัลลิกา เรื่องระพี. "บทบาทชาวจีนในด้านเศรษฐกิจสังคมและศิลปกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 4" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2518.
- มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. "ขุนนางกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการปกครองในสมัยอยุธยา" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- วราภรณ์ ทินานนท์. "การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

- วิทย์ พงศ์พินิตานนท์. "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในกรุงเทพฯ สมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น พ.ศ. 2325-2411" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติ
ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- สายชล วรรณรัตน์ "พุทธศาสนากับความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325-2352)" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาค
วิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. "ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453)"
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2522.
- สุนจน์ เจียมใจ. "การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจของไทยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระหว่าง
พ.ศ. 2325-2393" วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ ประสานมิตร, 2527.
- สุพรรณิ เฝิงแสงทอง. "พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง : การเมืองไทยสมัย
รัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สุภาสินี ชมะสุนทร. "ความคิดทางการเมืองของกลุ่มผู้นำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2411-2453" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- สงบ ส่องเมือง. "ความสัมพันธ์ระหว่างราชธานีกับหัวเมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยธนบุรี และ
รัตนโกสินทร์ตอนต้น" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2518.
- อัจฉรา กาญจนมัย. "การฟื้นฟูพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2394)"
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- อัญชลี สุธายัณฑ์. "ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทย ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

วารสาร

- คึกฤทธิ์ ปราโมช. "สถาบันพระมหากษัตริย์" วารสารไทย. ปีที่ 2, ฉบับที่ 6 (เมษายน-มิถุนายน), 2525.
- "คำปรึกษาตั้งข้าราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1". วิชิราณวิเสศ. เล่ม 3 ปีที่ 1 นพศก ร.ศ. 1249.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. "200 ปี อาณาจักรรัตนโกสินทร์ กับท้องถิ่นไทย" ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 1 ฉบับที่ 5 กุมภาพันธ์, 2525.
- _____. "200 ปี อาณาจักรรัตนโกสินทร์กับท้องถิ่นไทย" ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 กุมภาพันธ์, 2527.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวความคิด ผู้มีบุญ-พระศรีอารีย์-มลายู" วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-กันยายน, 2525)
- _____. "พุทธศาสนาและการรวบรวมอาณาจักร สมัยต้นอยุธยา" วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 6 เล่มที่ 1 มิถุนายน-กันยายน 2519.
- ถนอม อานามวัฒน์. "บทบาททางการทหารและการเมืองไทยที่มีต่อเวียงจันทน์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" วารสารประวัติศาสตร์. (ประสานมิตร) ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2527.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "จากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ถึง สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ" ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 6 ฉบับที่ 7 พฤษภาคม 2528.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (แปล). "แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและสถาบันกษัตริย์ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" วารสารสังคมศาสตร์. (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2 เมษายน-กันยายน 2525.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "จากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ" ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 6 ฉบับที่ 7 พฤษภาคม, 2528.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "โลกของนางนพมาศ" วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 9 เล่มที่ 1 (กรกฎาคม-กันยายน) 2522.
- บุษกร กาญจนจარი. "ปัญหาการควบคุมกำลังคนและแห่งหนึ่งของการเมือง เศรษฐกิจในสมัยอยุธยาตอนปลาย" วารสารอักษรศาสตร์. ฉบับเดือนกรกฎาคม 2527.
- ปรีดา ศรีชลาลัย. "ปิสุทท้ายของพระเจ้าตากสินมหาราช" ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 3 เล่มที่ 2 ธันวาคม, 2524.

- รอง ศยามานนท์ (แปล). "พระยาภิธาน" เอกสารแถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี.
ปีที่ 2 เล่ม 1
- วารุณี โอสการมย์ และอัญชลี สุธายัณฑ์. "กบฏไพร่สมัยพระเพทราชา" วารสารธรรมศาสตร์.
ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มิถุนายน-กันยายน 2519.
- วิมล พงศ์นิพนธ์. "สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระสติปัญญาเป็นจริงหรือไม่? เหตุใดจึงต้อง
สำเร็จโทษพระองค์ท่าน พระราชพงศาวดาร เชื่อถือได้หรือไม่" ศิลปวัฒนธรรม.
ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 กุมภาพันธ์ 2528.
- ศรีสัชชาลัยยบดี, พระยา. "ประวัติพระยาพิชัยดาบหัก" ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 6 เล่มที่ 3 (มกราคม,
2527).
- สายชล วรรณรัตน์. "เศรษฐกิจ-สังคมปลายอยุธยา" วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับเดือน
กันยายน 2525.
- สายชล วรรณรัตน์. "ปฏิกริยาจาก Religious Historical Writing and the
Legitimation of the First Bangkok Reign ของ Graig J.
Reynolds ถึง หนังสือสังคิตยวงศ์ กับประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ ตามทัศนะของ
เกรก เจ เรย์โนลด์ส ของภัชราพร ช่างแก้ว และอีกมิติหนึ่ง สำหรับสังคิตยวงศ์
กับการเมืองในระยะแรก ๆ ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์" รวมบทความประวัติศาสตร์
ฉบับที่ 6 กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2527.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. "ลิลิตโองการแข่งน้ำ พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา" วารสาร
ธรรมศาสตร์. ปีที่ 9, เล่มที่ 1 กรกฎาคม-กันยายน 2522.
- เสาวภา ไทยวัฒน์. "โลกทัศน์ของคนไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2416" วารสาร
ประวัติศาสตร์. (ประสานมิตร) ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน, 2525.
- อังสนี อุดมพาณิชย์. "การค้ากับต่างประเทศของอยุธยาในศตวรรษที่ 17"
วารสารมนุษยศาสตร์. (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (เมษายน-มิถุนายน,
2523).

เอกสารอื่น ๆ

หอสมุดแห่งชาติ. หม่อมจันทหมายเหตุกรุงธนบุรี. จ.ศ. 1138 เลขที่ 16 ชื่อพระราชโองการ
เทพารักษ์ให้กำจัดปีศาจ.

- _____ . หมวดคดีธรรม หม่อมตำราภาพ. เลขที่ 10 ชื่อตำราภาพไตรภูมิ ฉบับหลวง สมัยกรุงธนบุรี
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. เลขที่ 10.
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1144 เลขที่ 3 ชื่อ พระราชลาลันไปเมืองจีน
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1144 เลขที่ 4 ชื่อบัญชีทางว่าว ผ้าไตรทรง
บำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ และเลขที่ 5 ชื่อบัญชีเงินพระราชอุทิศ เป็นมูลค่าต่าง ๆ
ปัจจุบันถวายสงฆ์.
- _____ . หม่อมจดหมายรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1144 เลขที่ 7 ก. ชื่อสำเนาศุภอักษรเมือง
เวียงจันทน์ เรื่องข้าราชการเมืองเวียงจันทน์
- _____ . หม่อมจดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1144 เลขที่ 7 ก.
- _____ . หม่อมจดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1146 เลขที่ 1 ชื่อสารตรา เจ้าพระยา
อัครมหาเสนาบดี.
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1146 เลขที่ 1 ชื่อ ร่างสารตรา ถึงเมือง
นครศรีธรรมราช.
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1146 เลขที่ 1/6 ไม่ปรากฏชื่อ
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1146 เลขที่ 2 ชื่อพระบรมราชโองการเรื่อง
ตั้งเจ้าฟ้าเป็นพระยานครศรีธรรมราช.
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1147 เลขที่ 1 ไม่ปรากฏชื่อ
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1148 เลขที่ 3.
- _____ . หม่อมจดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1151 เลขที่ 1 ชื่อ พระราชาคณะ ถวายพระพร
ไชยมงคลเนื่องด้วย อัสสัมชาติตกในพระราชวัง.
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1152 เลขที่ 4 จดหมายเทศว่าด้วย หม่อมขอเป็น
พระราชไมตรี.
- _____ . หม่อมจดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1153 เลขที่ 2 ชื่อเรื่อง แศกเจ้าประเทศราชออกไป
ไปครองเมืองต่าง ๆ.
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1155 เลขที่ 3 ไม่ปรากฏชื่อ.
- _____ . หม่อมจดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1156 เลขที่ 9/ก ชื่อกระแสร์พระราชโองการ
เรื่องให้เชิญพระพุทธรูป จากสุโขทัยมาประดิษฐานไว้ ณ กรุงเทพฯ.
- _____ . จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1154 เลขที่ 1 ชื่อศุภอักษร ถึงนายทัพนายกอง
หม่อมเรื่องหม่อมรุกรานเชียงใหม่.

- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1165 เลขที่ 5 ชื่อบัญชีเรื่องรายจ่ายเบี้ยหวัด.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. จ.ศ. 1171 เลขที่ 4 ชื่อแต่งตั้งราชการมหาดไทย กลาโหม
กรมท่า กรมเมือง กรมวัง.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. ไม่ปรากฏศักราช เลขที่ 4 ชื่อ พระราชประวัติรัชกาลที่ 1
สำหรับจารึกบรรจพระฤกษ์.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 1. ไม่ปรากฏ จ.ศ. เลขที่ 7 ไม่ปรากฏชื่อ.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 2. จ.ศ. 1171 เลขที่ 1 ชื่อเรื่องศกอักษร ถึงเจ้าประเทศราช
และเกณฑ์กระดาศ เผลापาน ใช้ในงานพระศพ.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 2. จ.ศ. 1171 เลขที่ 1/1 ไม่ปรากฏชื่อ.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 2. จ.ศ. 1173 เลขที่ 2/6.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 2. จ.ศ. 1173 เลขที่ 6.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 2. จ.ศ. 1173 เลขที่ 217.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 2. จ.ศ. 1178 เลขที่ 1.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1187 เลขที่ 7.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1206 เลขที่ 44.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 3. จ.ศ. 1206 เลขที่ 49 ชื่อบัญชีสินค้า บรรทุกเรือกำปั่น
และสำเนาออกไปขายเมืองจีน.
- ____. จดหมายเทศรัชกาลที่ 4. จ.ศ. 1215 เลขที่ 82.
- ____. หม่จดหมายเทศกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5. มัดที่ 1 เลขที่ 16/10 พ.ศ. 2413
หอสมุดแห่งชาติ. หมวดคดีธรรม หม่ปกิณกะธรรมต่าง ๆ เลขที่ 18.
- ____. หมวดธรรมคดี หม่ตำราภาพ. เลขที่ 10 ชื่อตำรา ภาพไตรภูมิ ฉบับหลวงสมัยธนบุรี.
- ____. หม่ธรรมคดี. เลขที่ 5 ตู 107 มัดที่ 5 ชื่อไตรภูมิโลกวิณฉลยภษา.

Books

Arther, Aung Thin Micheal. The Nature of State and Society in the Pagan : An Institutional History of 12th and 13th Century Burma, Ph.D. Dissertatianⁿ University of Michigan, 1976.

- Bachrach, Peter and Basatz, Morton S. Power and Poverty : Theory and Practice. New York : Oxford University Press, 1970.
- Banfield, Edward C. Political Influence New York, The Free Press, 1965.
- Barry, Brian (ed). Power and Political Theory : Some European Perspectives. London : Wiley, 1976.
- Barghoorn, Frederick I. Politics in USSR. Boston: Little Brown, 1966.
- Bell, Daniel. The Coming of Past Industrial Society. New York: Basic books, 1973.
- Bowring, John. The Kingdom and the People of Siam. Vol. 1 Bangkok: Duang Kamol Book House, 1979.
- Butt, John. W. "Thai Kingship and Religious Reform (18th-19th Century)" in Bardwell L. Smith (ed.). Religious and Legitimation of Power in Thailand, Loa and Burma. South and Southeast Asia Studies, ANIMA Books, 1978.
- Cartwright, D. (ed). Studies in Social Power. University of Michigan Press, 1955.
- Cushman, Jennifer Wayne. Filds from the Sea : Chiness Junk Trade with Siam during the late Eighteenth and Early Nineteenth Centuries, Ph.D. Dissertation, Cornell University, 1975.
- Dahl, Robert A. "The Concept of Power" in Political Power : A Reader in Theory and Research. Edited by Roderick Bell, David V. Edwards and Harrisan Wagner, New York: The Free Press, 1969.
- _____. Who Govern : Democracy in an American City New Haven and London: Yale University Press 1961.
- _____. MOdern Political Analysis New York, Prentice-Hall, 1983

- Dhiravat na Pombejara. A Political History of Siam under the Prasatthong Dynasty 1624-1699 Ph.D. Thesis, School of Oriental and African Studies, University of London 1984.
- Debnam, Geoffrey. The Analysis of Power : A Realist Approach London, Macmillan, 1984.
- Geertz, Clifford. Negara : The Theatre State in Nineteenth Century Bali. New Jersey : Princeton University Press, 1980
- Geldern, Robert Heine. Conception of State and Kingship in Southeast Asia, Ithaca : Cornell University, 1956
- Gesick, Lorraine M. (ed). Center, Symbols and Hierarchies : Essays on The Classical State of Southeast Asia, New Haven : Yale University Press, 1983.
- _____. Kingship and Political Integration in Traditional Siam 1767-1824. Ph.D. Dissertation, Cornell University 1976.
- Harvey, G.E. History of Burma, London, Frank Case, 1967.
- Illichman, Warren F. and Norman Thomas Uphoff. The Political Economy of Change, Berkely and Los Angeles: University of California Press, 1974.
- Kertzer, David I. Ritual Politics and Power New Haven and London : Yale University Press, 1988.
- Lysa, Hong. Thailand in the Nineteenth Century: Evolution of the Economy and society. Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 1984.
- McManus, John and Charl D. Laughtin (eds). The Spectrum of Ritual: A Biogenetic Structural Approach. New York: Columbia University Press, 1979.
- McIver, R.M. The Web of Government New York: The Free Press, 1965
- Merriam, Charles E. Political Power New York: Mac Graw-Hill, 1934.

- Mills, C. Wright. The Power Elite. New York: Oxford University Press, 1956.
- Michely, Robert. Political Parties. Clenmcoe: Free Press, 1915.
- Mosca, Geatono. The Ruling Class. New York: McGraw-Hill, 1939.
- Nieburg, H.L., Cultural Form: Politics and Ritual Order, New York: 2st Martin, 1973.
- Pfeffer, Jaffery. Power in Organizations Massachusetts, Pitman Publishing, 1981.
- Parato, Vifredo. The Rise and Fall of the Elite New Jersey, The Bedminster Press, 1968.
- Ponton, Geoffrey and Gill, Peter. Introduction to Politics New York: Basil Blackwell, 1985.
- Reynolds Craig J. "Religious Historical Writing and the Legitimation of First Bangkok Reign in Perception the Past in Southeast Asia Edited by Anthony and David Mass, Singapore: Heinemann Educational Books (Asia) 1979.
- Rousseau, Jean Jacques. The Social Contract. Harmondsworth Medlesex: Penguin Books, 1968.
- Russell, Bertrand, Power: A New Social Analysis London: George Allen and Unwin, 1975.
- Schein, Edgar. Organizational Psychology New York: Prentice-Hall, 1965.
- Schwarzmantel, J.J. Structures of Power : An Introduction to Politics New York : St. Martin's Press, 1987.
- Skalnik, "The Early State as a process" in Henri J.M. Clasessen and Peter Skalnik. The Early State. The Hague: Mouton Publishers, 1978.

- Smith, Bardwell L. (ed). Religious and Legitimation of Power in Thailand, Lao and Burma. Singapore, South and Southeast Asia Studies, ANIMA books, 1978.
- Turpin, Francois Henri. History of Siam. The Vajirajen National Library, 1908.
- Vanvliet, Jeremias. The Short History of the King of Siam Bangkok, The Siam Society, 1975.
- Virapol Sarasin. Tribute and Profit : Sino-Siamese Trade 1652-1853 Cambridge, council on East Asian Studies Harvard University, 1977.
- Wach, Joachin. Sociology of Religion. Chicago: University of Chicago Press, 1944.
- Wagner, Harrison. "The Concept of Power and the Study of Politics" in Political Power : A Reader in Theory and Research Edited by Roderick Bell, David V. Edwards and Harrison Wagner. New York: The Free Press, 1969.
- Weber, Max. The Sociology of Religion Boston, Beacon Press, 1963.
- Wenk, Klaus. The Restoration of Thailand Under Rama 1 1782-1809 Translated from the German by Greely Stahl Tucson, The University of Arizona Press, 1965.
- Wrong, Dennis H. Power : Its Forms Bases and Uses. New York: Harper and Row, 1979.
- Willhoite, Fred H. Power and Government : An Introduction to Politics California: Nordsmarth, 1988.
- Wyatt, David K. Family Politics in Seventeenth and Eighteenth Century Siam. A paper presented at the 8th conference of the IAHA, K.L. August 1980.

Articles

- Burney, Henry, "Report". The Burney Papers. Vol.2 Part 4.
- Clary, thomas C. and Robert A. Luke. "Organizational and Individual Power" Training and Development Journal. 29 (4), 1975.
- Gokhale, Balkrishma G. "Early Buddhist Kingship" The Journal of Asian Studies. Vol. 26 No. 1 November, 1966.
- Nivat, Dhani, Prince. "The Old Siamese Conception of the Monarchy" Journal of Siam Society. Volume XXXVI No.2 December, 1947.
- Nivat, Dhani, Prince. "The Restoration of Rama I of the Chakri Dynasty" Journal of the Siam Society. 3 1 1955
- Smith, S.J. "Brief Sketches of Siam History (Facts from H.S.M. the Late King Phra Chaum Klau in 1850)" Siam Repository October, 1869.
- Wyatt, David K. "Siam and Laos, 1767-1824" Journal of Southeast Asian History. Vol 4. No. 2, 1963.

ภาคผนวก

ภาคผนวก

พระราชประวัติรัชกาลที่ 1

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชสมภพใน พ.ศ. 2279 หรือ พ.ศ. 2280 ในตระกูล ซึ่งได้รับราชการและเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่มาหลายชั่วคน¹ ในสมัยอยุธยา แต่เมื่อเสด็จพระราชสมภพนั้นไม่มีญาติผู้ใหญ่สายตรงเป็นเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่อยู่อีกแล้ว²

การสืบสาวหาต้นราชตระกูลจักรีวงศ์นี้ค่อนข้างจะมีข้อจำกัดด้านข้อมูลมาก ที่พอจะมีอยู่เห็นแต่ในพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งราชทานแก่เซอร์จอร์น เบาริง³ ว่าต้นตระกูลนั้นเป็นพระยาโกษา (ปาน) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ หลุขชายของพระยาโกษา (ปาน) ชื่อขุนทอง ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระยาวรวงศาธิราชในสมัยพระเจ้าเสือ พระยาวรวงศาธิราชนี้มีบุตรชายชื่อ ทองดี ซึ่งได้เป็นพระยาราชนิกล ตำแหน่งปลัดทูลฉลอง ในกรมมหาดไทย⁴ หรือบางหลักฐานก็ว่า นายทองดี เป็นพระอักษรสมบรูณ์เสมียนตรามหาดไทย⁵ หรือบางหลักฐานก็ว่าเป็นหลวงพินิจอักษร⁶ ซึ่งรับราชการอยู่ในสมัย

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (กรุงเทพมหานคร : ศิลปวัฒนธรรม, 2529), หน้า 205.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ John Bowring, The Kingdom and the People of Siam, Vol.1 (Bangkok : Duang Kamol Book House 1979) p. 63. และ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "ปฐมวงศ์" ใน พระราชประวัติ และพระราชนิพนธ์บางเรื่อง (พระนคร : พิมพ์งานพระศพพระองค์เจ้าประดิษฐาสารี, 2505), หน้า 23-41 และหน้า 76.

⁴ "อภินิหารบรรพบุรุษ", ใน พงศาวดารกระซิบ (บรรเจ็ด อินทจันทร์ยง รวบรวม) (กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น 2521), หน้า 16-18

⁵ สมเด็จพระกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, ราชินิกุลรัชกาลที่ 5 (กรุงเทพฯ : พิมพ์ในงานพระศพพระองค์เจ้าประพันธ์ราไพ 2476, หน้า 3.

⁶ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, สามกรุง (พระนคร : สำนักพิมพ์ชัยฤทธิ, 2495), หน้า 413.

พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตำแหน่งพระอักษรสุนทรศาสตร์ และต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาจักรีองค์ที่ ๗⁷

ในขณะที่เป็นพระอักษรสุนทรศาสตร์ได้สมรสกับหญิงชาวอยุธยา ชื่อสายจันที่มีฐานะร่ำรวยชื่อ ดาวเรือง⁸ การสมรสระหว่างขุนนางและหญิงจากตระกูลเศรษฐีจีนเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงแห่งความร่ำรวยเพิ่มมากยิ่งขึ้น หลักฐานแสดงถึงเกียรติยศและความมั่งคั่งของทองดีกับดาวเรืองคือ การสร้างวัดสุวรรณดาราราม⁹ ซึ่งเป็นกิจกรรมสำหรับผู้มั่งคั่ง

ครอบครัวของทองดีและดาวเรืองให้กำเนิดบุตรและธิดาดังนี้

คนที่ 1 เป็นธิดาชื่อ ส่า ซึ่งต่อมาได้เป็นสมเด็จพระเทพสุทนต์ พระพี่นางตำหนักวา¹⁰ ธิดาคณโฑนี้แต่งงานกับขุนนางอยุธยาชื่อ เสม ซึ่งเป็นบุตรขุนนางอยุธยา เป็นเจ้ากรมพระตำรวจในกรมพระราชวังบวร และต่อมาได้เป็นกลาโหมวังหน้า¹¹ ครอบครัวนี้มีบุตรธิดา 4 คน ล้วนเกิดก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่าทั้งสิ้น แต่น่าประหลาดที่พบว่าไม่มีผู้ใดได้รับราชการเลย เพราะไม่พอใจรับราชการด้วยพระเจ้าเอกทัศ¹² ตระกูลของหม่อมเสม็นจะฝังใฝ่อยู่ข้างเจ้าฟ้าอุทุมพรอย่างเหนียวแน่น จึงมิได้นำบุตรหลานเข้าถวายตัว¹³

คนที่สอง เป็นบุตรชาย ไม่ทราบนาม แต่ได้รับราชการเป็นขุนรามณรงค์ ได้สิ้นชีวิตไปก่อนเสียกรุง¹⁴

⁷ Klaus Wenk, The Restoration of Thailand Under Rama I 1782-1809 Translated from the German by Greely Stahl Tucson : The University of Arizona Press 1968), p. 1.

⁸ John, Bowzing, The Kingdom and the People of Siam Vol.1, p. 66.

⁹ ม.ร.ว. ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนท, อภินิหารรัชกาลที่ 1 (พระนคร : ประมวลสาส์น, 2516), หน้า 2.

¹⁰ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "ปฐมวงศ์", หน้า 80. และกรมศิลปากร, พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516), หน้า 456.

¹¹ ม.ร.ว. ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนท, อภินิหารรัชกาลที่ 1, หน้า 3.

¹² นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี หน้า 206.

¹³ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "ปฐมวงศ์", หน้า 80.

คนที่สาม เป็นธิดา ชื่อแก้ว ซึ่งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็น สมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ พระพี่นางตำหนักแดง¹⁴ แล้วได้สมรสกับเศรษฐีเชื้อสายจีน ในพระนครศรีอยุธยา ชื่อเจ้าขรรค์เงิน¹⁵ ซึ่งเป็นหลานของเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์¹⁶ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพี่นางพระองค์นี้ได้มีสายสัมพันธ์ ด้วยการเสกสมรสกับขุนนางตระกูลผู้ดีของอยุธยา¹⁷

คนที่สี่ เป็นบุตรชายคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระนามเดิมว่า ทองด้วง¹⁸ ปีพระราชสมภพนั้นมีหลักฐานไม่ตรงกันคือ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 ว่าเป็นปี 2279¹⁹ ส่วนพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงกล่าวไว้ในเจ้าชีวิตว่า เป็นปี พ.ศ. 2280²⁰ เมื่อพระชันษาได้ 6 ปี ก็ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก และบวชเป็นสามเณร ในเวลาต่อมา ที่วัดสามวิหารในอยุธยา และบวชเป็นพระที่วัดมหาทลาย ในปี พ.ศ. 2300 จึงทรงลาผนวช มารับราชการในพระเจ้าฟ้าอู่ทุมพร หนึ่งปีต่อมา พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสวรรคต เจ้าฟ้าอู่ทุมพร มหาอุปราชได้ครองราชย์เป็นพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ และนายทองด้วงขณะนั้นอายุประมาณ 26 หรือ 28 ปี (บางหลักฐานก็ว่า 25 ปี)²¹ ได้เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี และการได้รับ ราชการ ณ ที่นี้ก็ได้อสมรสกับหญิงชื่อ นาค ซึ่งเป็นธิดาเศรษฐีในบางช้างสมุทรสงคราม²² สตรีชื่อนาค เมื่อได้ราชาภิเษกกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแล้วทรงเป็นสมเด็จพระอมรินทร์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีพระสิริโฉมงดงามมากจนถึงกับถูกจัดซื้อถวายพระเจ้าเอกทัศ เพื่อให้เป็นข้าราชการ

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

¹⁶ ญัฐวุฒิ สุกดีสงคราม, เจ้าพระยา (พระนคร : 2509), หน้า 652-654.

¹⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, หน้า 206.

¹⁸ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "ปฐมวงศ์", หน้า 80.

¹⁹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2474), หน้า 353.

²⁰ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2517), หน้า 72.

²¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1, หน้า 353.

²² สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, "เทศนาพระราชประวัติ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก" ในกองวิชาการ, กระทรวงธรรมการ, เทศนาพระราชประวัติและพงศาวดารกรุงเทพฯ พระนคร, กองวิชาการ, กระทรวงธรรมการ 2481, หน้า 5-6.

ฝ่ายใน แต่ทางบิดาของท่านไม่ชอบพระเจ้าเอกทัศ ไม่อยากให้ธิดาไปเป็นข้าราชการฝ่ายใน จึงได้ทำการปรึกษากับหลวงพินิจอักษร (พระราชบิดารัชกาลที่ 1) หลวงพินิจจึงแนะนำให้แต่งงานกับบุตรชาย (ทองด้วง) ของตนเสีย²³

คนที่ 5 เป็นบุตรชายชื่อนุมา ประสูติในปี พ.ศ. 2286²⁴ เคยรับราชการในสมัยอยุธยา ตำแหน่งมหาดเล็กที่นายสดจินดา ซึ่งต่อมาได้เป็นกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในรัชกาลที่ 1 เชื่อว่าเคยสมรสแล้วกับสตรีชาวอยุธยา²⁵

ทองดีผู้นี้ยังได้สตรีชื่อ "หยก" ซึ่งเป็นน้องสาวของดาวเรือง มาเป็นภรรยาหลังจากนางดาวเรืองถึงแก่กรรมแล้ว ทองดีกับหยกได้ให้กำเนิดธิดาชื่อ "ก" ซึ่งต่อมาได้เป็นกรมหลวงนรินทรเทวี²⁶ "ก" ได้เสกสมรสกับมุก (กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์) ซึ่งเป็นบุตรของเจ้าพระยามหาสมบัติ (ผล) อันเป็นอาของเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ในปลายสมัยอยุธยา²⁷

ทองดียังได้สมรสกับน้องสาวคนที่สามของดาวเรือง ภรรยาหลวงอีก แต่ชื่ออะไรนั้นไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่ามีบุตรด้วยกันชื่อ "ลา" ซึ่งต่อมาได้เป็นกรมหลวงจักรเจษฎา²⁸

สำหรับพระราชประวัติการรับราชการของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เริ่มจากการถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ในสมัยอยุธยาตั้งกล่าวมาแล้ว ครั้นสมัยกรุงธนบุรีได้รับราชการในตำแหน่งพระราชวรินทร์ เจ้ากรมพระตำรวจ ตลอดเวลา 15 ปีที่รับราชการกับพระเจ้ากรุงธนบุรี

²³ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, สามกรุง, หน้า 413-416.

²⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, หน้า 207.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

²⁶ Klaus Wenk, The Restoration of Thailand under Rama I 1782-1809, p. 2.

²⁷ อารังค์คี อายุวัฒน์, ราชสกุลจักรีวงศ์ และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชฉบับสมบูรณ์ (ภาคต้น) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2515), หน้า 35-36.

²⁸ Klaus Wenk, The Restoration of Thailand under Rama I 1782-1809 p. 2.

ได้ร่วมรบในสงครามและบริหารราชการจนได้เลื่อนยศตำแหน่งดังที่ เคล้าส์ เวก์ (Klaus Wenk) สรุปไว้ดังนี้²²

1. ปี พ.ศ. 2310, เป็นพระราชวรินทร์ และในปีเดียวกันนั้นหลังจากปราบข้าศึกที่ นครราชสีมาแล้วก็ได้เป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์
2. ปี พ.ศ. 2311 พระยาอภัยรณฤทธิ์เป็นแม่ทัพไปรบเขมร ที่พระตะบอง และเสียมราช ในระหว่างนี้ท่านได้ชื่อว่า พระเจ้ากรุงธนบุรีสวรรคตจึงรีบยกทัพกลับกรุงธนบุรี
3. ปี พ.ศ. 2312 พระยาอภัยรณฤทธิ์พร้อมกับพระเจ้ากรุงธนบุรี ยกทัพไปปราบ เจ้าพระยาฝาง แล้วได้เป็นพระยาสมราช
4. ปี พ.ศ. 2313 จากพระยาสมราช เลื่อนเป็นพระยาจักรี
5. ปี พ.ศ. 2316 พระยาจักรี เป็นแม่ทัพยกทัพไปตีหัวเมืองทางเหนือ ซึ่งได้เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ตลอดจนนำเข้ามาเป็นเมืองขึ้น
6. ในปีเดียวกัน (2316) รบกับพม่าที่เมืองราชบุรี โดยยกทัพมาจากเชียงใหม่
7. ปี พ.ศ. 2317 พระยาจักรี ยกกองทัพไปเชียงใหม่อีกครั้ง เพื่อสกัดกั้นการรุกราน จากพม่า แต่ก็ไม่มีการสู้รบกันเพราะพม่าได้ข่าวว่าพระยาจักรียกทัพขึ้นมา พม่าจึงถอนทัพออกไป
8. ปี พ.ศ. 2317 พม่าภายใต้การนำของอะแซหวังก็ได้ยกทัพมาทางเหนือของไทย ล่วงเลยมายังเมืองพิษณุโลก ทัพของพระยาจักรีและอะแซหวังก็ไม่สามารถทำอะไรกันได้ จึงมีการ เจริญและเลิกทัพไป
9. ปี พ.ศ. 2318 พระยาจักรี เป็นแม่ทัพไปตีลาว เพื่อให้เป็นเมืองขึ้นของไทย ตีได้ จำปาศักดิ์ ศรีทันดร และ อัดปือ หลังจากนั้นพระยาจักรีก็ได้เป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
10. ปี พ.ศ. 2320 เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยึดได้ลาวคือ เวียงจันทน์ ขววงพระบาง มาเป็นของไทย
11. ในปี พ.ศ. 2324 เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปปราบเขมร ซึ่งเป็นกบฏ แต่ ก็ต้องยกทัพกลับคืนกรุงธนบุรี เพราะมีเหตุการณ์จลาจลเกิดขึ้นที่กรุงธนบุรี

²² Ibid, pp. 3-5. และโปรดดูรายละเอียดจาก กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 20, หน้า 634-637.

ข่าวการจลาจลนี้ หลวงสรวิชาติ ได้ไปแจ้งเจ้าพระยาจักรีถึงค่านพระจริก^{๑๐} (จารึก?)
เจ้าพระยาจักรีถึงเมืองธนบุรี แรม 9 ค่ำ เดือน 5 ในเวลาเช้าแล้ว "มีหม่อมฤดามาศย์ ราชกล
ทวิมุขเฝ้าพร้อมกัน"^{๑๑} แล้วก็พิจารณาโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยตัดสินให้สำเร็จโทษประหารชีวิต^{๑๒}
ฝ่ายขุนนางอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายก็พร้อมกันกราบทูลให้ เจ้าพระยาจักรีขึ้นครองราชสมบัติ
สืบไป^{๑๓}

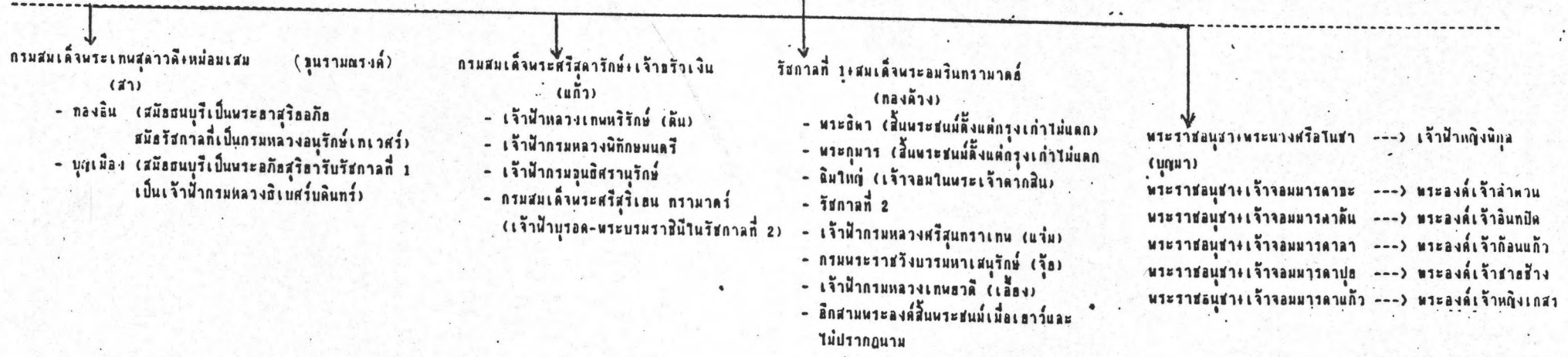
^{๑๐} "คำปฤกษาตั้งข้าราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 1"
วชิรญาณวิเสศ, เล่ม 3 ปีกุนพฤก 1249, หน้า 21-22.

^{๑๑} ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 65 (พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ)
(พระนคร, ครุสภา 2512), หน้า 131-133.

^{๑๒} พระราชพงศาวดารกรุงสยาม พระนคร, โรงพิมพ์หมอบรัดเล จ.ศ.1225,
หน้า 650.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

พระบรมชนก พระราชชนนี
(หลวงนันทวิสุทธิ-ทองดีลาวเวียง)

รัชกาลที่ 1 ถึงทรงนี้เจ้าจอมและพระราชโอรสอีก
ไปตลอดหมิ่นนิตไป

รัชกาลที่ 1 + เจ้าจอมมารดา

- ทองสุก ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า
กษัตริย์ยศวิ
- ฉิมแมว ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงศศิธร
- อ้อม ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงจักรจัน
- ภิมสอน ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าชายกล้วย
2. พระองค์เจ้าหญิงผะอบ
- ปุย ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงนุ่น
- จันทา ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าทับทิม (ในสมัย ร.2)
เป็นกรมหมื่นอินทรพิพิธ
- ดาดวง ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงไม้ทราบนาม
- คัม ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงนลข
- น้อยแก้ว ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าอภัยทัต (สถาปนาเป็น
กรมหมื่นเทพพลภักดิ์ ในสมัย ร.1
ได้ว่า กรมพระคชบาล ในสมัย ร.2
เลื่อนเป็นกรมหลวงในสมัย ร.3)
2. พระองค์เจ้าชายไกรสร (ในสมัย
ร. 2 ได้เป็นกรมหมื่นรักษาราชการ
ให้ทรงกำกับกรมสังการี สมัยรัชกาล
ที่ 3 ทรงกำกับกรมวัง และได้เลื่อน
เป็น กรมหลวงรักษาราชการ)
- น้อยใหญ่ (ธิดาเจ้ากระษานครพันธ์)
เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าอรุณทัต (ซึ่งในสมัย
ร. 1 สถาปนาเป็น กรมหมื่นศักดิ์
นลเสน. ในสมัย ร.2 กำกับกลาโหม,
สมัย ร.3 ได้เป็น กรมพระราชวัง
บวรสถานมงคล)

เจ้าจอมมารดา

- น้อย ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าชายทับ (ในสมัย
ร. 2 ได้เป็นกรมหมื่นจิตรภักดี)
2. พระองค์เจ้าหญิงดวงสุภา
- เอม ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงธาดา
- พุ่ม ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าชายคันธรส (สมัย
รัชกาลที่ 2 เป็นกรมหมื่น
ศรีสุเรนทร์)
- ตานี (ธิดาเจ้าพระยามหาเสนาขุนนาคร)
----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงจงกล
2. พระองค์เจ้าชายฉัตร (สมัย ร. 2
เป็นกรมหมื่นสุนทรารักษ์ ได้กำกับ
กรมนครบาล เมื่อถึงสมัย ร. 3
ได้กำกับกรมท่า และกรมมหาดไทย)
- เพ็งใหญ่ ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าชายสุริยา (ในสมัย
ร. 2 ได้เป็นกรมหมื่นรามอัศวิน
เมื่อถึงสมัย ร. 3 เลื่อนเป็นกรมขุน
รามอัศวิน)
2. พระองค์เจ้าชายคารกร (สถาปนา
เป็นกรมหมื่นศรีสุเทพ)
- ประทุมมา ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงเกสร
- นิ่ม ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงมณฑา
- อู๋ ธิดาของพระยาเพ็ชรบุรี
เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงมณี
- จ้อย ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าชายวาสกริ (เป็น
กรมหมื่นนุชิตีโนรสศรีสุคตขัตติยวงศ์
เมื่อถึงรัชสมัย ร. 4 ได้เป็นกรม
สมเด็จพระปรमानุชิตีโนรส)

เจ้าจอม

- นวล ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าชายสิริวงศ์ (สมัย
ร. 3 เป็นกรมหมื่นสวัสดิวิไชย)
- ทอง ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงอุบล
- จิว ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงนิมพิล
- ปาน ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าชายดวงจักร
(สมัย ร. 1 เป็นกรมหมื่นแรงค์
หริรักษ์)
- ป้อม ----> เป็นธิดาพระยารัตนจักร
เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงเรไร
- นวม ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงกษัตริ
- กลิ่น ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าชายสัทศัน (สมัย ร.3)
เป็นกรมหมื่นไกรสรวิชิต กำกับ
สังการี)
- เพ็งเล็ก ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงฉกาธ
- ฉิมย์ ----> เจ้าจอมมารดาของ ----> 1. พระองค์เจ้าหญิงสด
- หุ้น (เป็นธิดาของหลวงพินิจสมบัติ (เอม) ไม่ปรากฏบุตรธิดา
- ทรัพย์ เป็นธิดาของเจ้าพระยามหาเสนา (นุมา) ซึ่งสืบสายแต่สกุลเฉกอมหมัด)
- แวน ----> ไม่ปรากฏบุตรธิดา
- หงส์ ----> เป็นพี่ที่สอง ของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี
- บุญนาก ไม่ปรากฏบุตรธิดา

ประวัติผู้เขียน

นายสุรวุฒิ ปัดไธสง เกิดวันที่ 13 เมษายน 2499 ที่จังหวัดบุรีรัมย์ สำเร็จมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม เมื่อปี พ.ศ. 2518 สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (การปกครอง) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อ พ.ศ. 2523 สำเร็จการศึกษา พบ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) จาก สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2526 รับราชการเป็นอาจารย์ที่ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2527 จนถึงปัจจุบัน และเข้าศึกษาระดับปริญญาเอก ทางรัฐศาสตร์ ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2528

